

Arkadiusz Wagner

Toruń

Andrzej Kłossowski, badacz problematyki polskiej książki na obczyźnie

Andrzej Kłossowski urodził się 11 stycznia 1938 roku w Warszawie w rodzinie leśnika, a jednocześnie redaktora i wydawcy, oraz specjalistki w dziedzinie rolnictwa¹. Naukę szkolną ukończył w rodzinnym mieście, gdzie uczęszczał do Szkoły Powszechnej im. Wojciecha Górskiego (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Jana Zamoyskiego). Pod wpływem rodziców podjął studia w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, którą po pierwszym semestrze — z braku zainteresowania — opuścił. W 1958 roku rozpoczął studia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Uniwersytecie Warszawskim. Jego nauczycielami byli m.in. Aleksander Birkenmajer, Krystyna Remerowa oraz opiekunka roku — Anna Czekajewska-Jędrusik.

Jeszcze podczas studiów, w latach 1961—1962, podjął pracę w Bibliotece Katedry Archeologii Pierwotnej i Wczesnośredniowiecznej UW, gdzie wykonywał prace zlecone. W latach 1962—1967 pracował jako bibliotekarz w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Głównej UW.

Pracę magisterską pt. *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce Adama Benedykta Jochera* napisał pod kierunkiem Heleny

¹ Zob.: J. Tondel: *Andrzej Kłossowski (1938—1997)*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Bibliologia II—III, Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1998, z. 328; A. i M. Hilchenowie: *Kłossowski Andrzej*. W: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement 2*. Warszawa 2000, s. 15—36, 78—79; A. Kłossowski: *Książka polska na obczyźnie. XX wiek*. Wybrali, przygotowali do druku i wstępem poprzedzili M.A. Supruniuk i J. Tondel. Toruń 2003, s. 5—12; *Kłossowski Andrzej*. W: *Wielka encyklopedia PWN*. Warszawa 2003, s. 56—57.

Hleb-Koszańskiej, dyrektor Instytutu Bibliograficznego. Największy wpływ na ukształtowanie się postawy młodego badacza miał jednak Ksawery Świerkowski, ceniony przez Kłossowskiego głównie za rzadko spotykaną erudycję w zakresie książki i bibliofilstwa; po ukończeniu studiów został jego przyjacielem i „komilitonem w bibule”. W 1967 roku objął funkcję starszego radcy do spraw bibliotek i informacji naukowej w Ministerstwie Oświaty, Szkolnictwa i Wychowania, a w 1972 roku — starszego specjalisty do spraw wydawnictw. Pod kierownictwem Świerkowskiego w 1973 roku Kłossowski napisał dysertację doktorską pt. *Księgarnia Luksemburska Władysława Mickiewicza 1864—1869*, obronioną na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. W 1975 roku rozpoczął pracę w Bibliotece Narodowej w Warszawie, z którą związany będzie odtąd do końca życia. Pierwszą Jego piastowaną funkcją było kierownictwo Zespołu Zakładów Retrospektywnej Bibliografii Narodowej; później, w latach 1977—1990, podjął się sekretarowania redakcji „Rocznika Biblioteki Narodowej”, a równocześnie pełnienia obowiązków sekretarza naukowego Biblioteki Narodowej. W roku 1990 przyjął z rąk ówczesnego dyrektora Biblioteki Stanisława Czajki stanowisko zastępcy dyrektora BN. Podczas pracy w narodowej księżnicy Kłossowski wspinał się po kolejnych stopniach kariery bibliotekarskiej: od kustosza, przez adiunkta naukowo-badawczego (po uzyskaniu uprawnień bibliotekarza dyplomowanego w 1986 roku), do docenta mianowanego przez ministra kultury i sztuki (1992). W 1991 roku otrzymał na Uniwersytecie Wrocławskim tytuł doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej na podstawie dotychczasowych publikacji (w tym zwłaszcza opracowań pt.: *Historia książki polskiej za granicą. Problemy badawcze; Na obczyźnie. Ludzie polskiej książki; Polskie ośrodki wydawnicze na obczyźnie. Rys historyczny; Źródła do badań nad dziejami książki polskiej na obczyźnie*). Recenzentami Jego przewodu habilitacyjnego byli Andrzej Brożek, Witold Stankiewicz i Krzysztof Migoń.

Na początku 1994 roku ustąpił ze stanowiska zastępcy dyrektora, by, pozostając kierownikiem założonej przez siebie Pracowni do Badań nad Książką Polską za Granicą, rozpocząć od 1 kwietnia pracę jako profesor w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Do podjęcia pracy w Toruniu skłoniły Go wcześniejsze kontakty z miastem Kopernika. Od początku zatrudnienia prowadził wykład monograficzny, wykłady i konwersatoria w ramach specjalizacji oraz seminaria magisterskie. Tematyka Jego zajęć skupiała się wokół problemu książki polskiej na obczyźnie.

Zmarł nagle 30 stycznia 1997 roku w Warszawie; 11 lutego tegoż roku został pochowany w rodzinnym mieście na cmentarzu Bródnowskim, gdzie

żegnał Go tłum przyjaciół, współpracowników i uczniów. Jego grób ozdobiony został wyrzeźbioną w marmurze otwartą księgą, jako uniwersalnym symbolem rozległej wiedzy i wykształcenia.

Dorobek naukowy Andrzeja Kłossowskiego obejmuje 24 druki zwarte (książki i broszury), 200 artykułów, opublikowanych głównie w specjalistycznych czasopismach, m.in. w „Rocznikach Bibliotecznych”, „Roczniku Biblioteki Narodowej”, „Przeglądzie Bibliotecznym” i „Księgarzu”. Jego autorstwa jest kilkadziesiąt haseł, biogramów i artykułów w wydawnictwach leksykalnych: 31 w *Słowniku pracowników książki polskiej*, 64 w *Encyklopedii wiedzy o książce*, jak również 11 recenzji. W sumie bibliografia prac Profesora składa się z 414 pozycji².

Głównym obszarem badawczym eksplorowanym przez Kłossowskiego była książka polska na obczyźnie. Problematykę tę podejmują już najwcześniejsze Jego publikacje z lat sześćdziesiątych XX wieku, które znalazły się m.in. na łamach „Roczników Bibliotecznych” i „Księgarza”. Artykuły te poprzedziło wydanie Jego pierwszej publikacji książkowej pt. *Ambasador książki polskiej w Paryżu. Władysław Mickiewicz*, która ukazała się w 1971 roku jako trzynasta pozycja popularnonaukowej serii *Książki o Książce*. Opracowanie to wzbudziło niezwykle zainteresowanie zarówno środowiska specjalistów bibliologii, jak i szerszych kręgów miłośników polskiej książki. Dowodem tego stało się około 20 recenzji (w tym 2 w czasopismach zagranicznych), w których podkreślano erudycję autora, zalety potocznego języka, a przede wszystkim rzetelnie przeprowadzoną rehabilitację najstarszego syna polskiego wieszca. Książka ta ugruntowała Kłossowskiemu opinię skrupulatnego badacza i zapewniła mu niekwestionowaną wysoką pozycję w wąskim kręgu historyków książki w Polsce.

Pozycję tę wzmocniły Jego kolejne publikacje, wśród których daje się wyodrębnić kilka grup tematycznych. Najobszerniejszą z nich stanowią prace z zakresu historii książki na obczyźnie, prezentujące sylwetki jej najwybitniejszych przedstawicieli oraz instytucje polskiej książki, działające za granicą.

Za najważniejszą z tych publikacji uważa się *Na obczyźnie. Ludzie polskiej książki za granicą*, wydaną w 1984 roku przez Ossolineum w ramach wspomnianej popularnej serii. I ta praca, stanowiąca zbiór wcześniej opublikowanych, ale na potrzeby książki na nowo opracowanych szkiców i artykułów o księgarzach, drukarzach i intrologatorach polskich działających na obczyźnie od XIX wieku do współczesności, spotkała się z wieloma, na

² E. Jaroszevska: *Publikacje oraz dokumentacja działalności popularyzatorskiej, dydaktycznej oraz organizacyjnej Profesora Andrzeja Kłossowskiego*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Bibliologia II—III, Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1998, z. 328, s. 37—86.

ogół entuzjastycznymi recenzjami. Co znamienne, dla niektórych recenzentów jej opublikowanie stanowiło podstawę do wysuwania postulatu zorganizowania w kraju wystaw polskich artystów książki, działających poza ojczyzną. Za jej szczególny walor uznano też uprzytomnienie znaczących osiągnięć polskiej emigracji w sferze kultury, w tym zwłaszcza książki. Nieprzypadkowo zatem autor publikacji otrzymał za nią nagrodę II stopnia im. Floriana Znanieckiego.

Szczególnie interesował się Kłossowski zagadnieniem książki polskiej we Francji. W Jego opracowaniach znajdują się informacje o 85 instytucjach książki polskiej w tym kraju; badacz podkreślał też znajomość kilkudziesięciu innych³. Wśród wymienionych publikacji godne uwagi są też m.in. takie studia, jak *Polski ruch wydawniczy we Francji po drugiej wojnie światowej, 1945—1989* (1990), czy też liczne artykuły poświęcone paryskiej Libelli Zofii i Kazimierza Romanowiczów. Warto nadmienić, że Andrzej Kłossowski planował też opublikowanie monografii *Książka polska we Francji*, której przygotowywanie przerwała nagła śmierć badacza. Należy w tym kontekście wyraźnie podkreślić zaangażowanie Profesora w pomoc Bibliotece Polskiej w Paryżu. To właśnie na podstawie przygotowanego przez Niego programu, który zaakceptowało Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu oraz Ministerstwo Kultury i Sztuki, pomoc ta była realizowana od 1992 roku; Kłossowski był jej koordynatorem⁴. Pracę na rzecz Biblioteki Polskiej wysoko ocenił nieżyjący już dyrektor tej książki Leszek Talko.

Oprócz Francji Kłossowski obejmował swoimi zainteresowaniami badawczymi krąg polskich pracowników i miłośników książki w innych krajach europejskich, zwłaszcza w Niemczech i Belgii, jak również w USA.

W omówionym nurcie twórczości Kłossowskiego mieszczą się też informatory, mające w intencji autora służyć historycznej dokumentacji instytucji książki, jako istotnych elementów dziejów kultury. Najważniejszym wydawnictwem tego typu jest opracowany w 1990 roku, wraz z Wojciechem Zalewskim, *Dealers of Polish and Russian Books Active Abroad 1918 to Present. A contributions to the history of book trade*.

Osobne i eksponowane miejsce w pisarskim dorobku Profesora zajmują publikacje dotyczące bibliofilstwa, które pisał z perspektywy badacza, ale i „praktykującego” kolekcjonera książki. Jego zainteresowanie budził florencki architypograf Samuel Tyszkiewicz, jak również zajmowało Go wielu innych właścicieli prywatnych oficyn nawiązujących do tradycji Kelm-

³ A. Kłossowski: *Instytucja spełnionej nadziei. Paryska Libella i Galeria Lambert Zofii i Kazimierza Romanowiczów*. Warszawa 1994/1995, s. 5.

⁴ Idem: *Akcja pomocy dla Biblioteki Polskiej*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1994, nr 1/2, s. 6—12.

scott Press Williama Morrisa. Z artykułów Kłossowskiego przebija uznanie dla Stanisława Gliwy, postrzeganego jako następca Tyszkiewicza; fascynowały Go rezultaty działalności typograficznej Oficyny Poetów i Malarzy, prowadzonej w Londynie przez małżeństwo Bednarczyków, a także artystyczne osiągnięcia związanych z Anglią Marka Łączyńskiego i Bronisława Kamińskiego. Dał również wyraz chęci poznania twórczości osiadłego nad Sekwaną artysty drukarza Franciszka Prochaski. Szczególnym uznaniem cieszyła się w Jego oczach działalność Anatola Girsy, któremu poświęcił „specyficzną pracę” — jak sam ją oceniał — w której zawarte są elementy pamiętnika, wywiadu, a nawet opowieści biograficznej. Pracą tą była wydana w 1989 roku monografia *Anatol Girs — artysta książki*, stanowiąca wnikliwą analizę burzliwej biografii i twórczości warszawskiego grafika, typografa i wydawcy. Szerokie zainteresowanie sprawami polskiego bibliofilstwa na obczyźnie znalazło swój wyraz w uogólniających refleksjach zawartych w pracy *Bibliofilstwo polskie za granicą. Wybrane zagadnienia teoretyczne. Organizacje bibliofilskie i oficyny artystyczne* (1993).

Opracowania o charakterze teoretycznym stanowią zresztą osobny dział w pisarskim *oeuvre* Kłossowskiego, reprezentowany publikacjami z różnych etapów Jego naukowej działalności. Kluczowe miejsce zajmuje wśród nich *Książka polska za granicą. Problemy badawcze*, wydana w 1984 roku. Jest ona nie tylko pierwszym w rodzimym piśmiennictwie księgoznawczym kompleksowym omówieniem dziejów polskiej książki za granicą, ale i „jednym z fundamentalnych tekstów polskiej bibliologii”, jak stwierdził Krzysztof Migoń w memoratywnym tekście o Profesorze⁵. Skupiając uwagę na zasłużonych postaciach i instytucjach z kręgu polskiej książki emigracyjnej, Kłossowski gromadził spostrzeżenia ogólniejszej natury, które posłużyły mu jako materiał do kolejnych prac teoretycznych. W tej grupie warto przywołać chociażby studium *Polityka i komparatystyka w badaniach nad książką polską za granicą. Wybrane zagadnienia* (1996) czy wydany w 1997 roku artykuł *Książka polska za granicą i jej instytucje. Przedmiot oraz organizacja prowadzonych w Polsce prac badawczych i dokumentacyjnych*. Do kategorii tej zalicza się także tekst pt. *Instytucje książki polskiej i księgozbiory polskie na obczyźnie. Początki — cele, zadania i przyczyny przemian — współczesne przeobrażenia i perspektywy*⁶.

Wiele publikacji Profesora Kłossowskiego wykracza poza problematykę księgoznawstwa polonijnego. Jego debiutem pisarskim był artykuł pt.

⁵ K. Migoń: *Zmarł Andrzej Kłossowski... Z żałobnej karty*. „Bibliotekarz” 1997, nr 4, s. 35.

⁶ A. Kłossowski: *Instytucje książki polskiej i księgozbiory...* W: Idem: *Książka polska na obczyźnie — XX wiek*. Red. M.A. Supruniuk, J. Tondel. Toruń 2003, s. 89—141.

Godne upamiętnienia, który ukazał się w 1964 roku w „Expresie Wieczornym”. W tekście tym zawarł postulat umieszczenia na fasadzie domu Królów (byłego pałacu Daniłowiczowskiego) tablicy upamiętniającej fakt znajdowania się w nim ufundowanej w 1747 roku przez braci Załuskich *Bibliotheca Patria*. Zwłaszcza w początkach swej kariery podejmował problem bieżących spraw, którymi żyło środowisko bibliotekarskie. Wśród pism z tej grupy na wyróżnienie zasługuje choćby opracowanie pt. *Działalność bibliotek szkół wyższych resortu Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w XXV-leciu Polski Ludowej* (1969). Sięgał też do problematyki dziejów książki w kraju, skupiając uwagę głównie na drukarstwie warszawskim oraz historii księgarstwa. W odniesieniu do ostatniego zagadnienia najważniejsze publikacje to *Tradycje polskich organizacji księgarskich* z 1984 roku oraz 64 teksty zawarte w „Kartkach z Kalendarza”, zamieszczanych przez wiele lat w „Księgarzu”. Należy też wspomnieć udział Kłossowskiego w wydaniu bardzo istotnej publikacji źródłowej do dziejów polskiego bibliotekarstwa okresu międzywojennego oraz pierwszych lat powojennych pt. *Bibliotekarstwo polskie 1925—1951 w świetle korespondencji jego współtwórców* (1995), jak również prace z zakresu współczesnego ruchu wydawniczego w Polsce i innych krajach europejskich.

Wyraźny ślad w publikacyjnej działalności Profesora pozostawiła praca w Bibliotece Narodowej w Warszawie; jej owocem stało się kilka wydawnictw poświęconych Narodowej Książnicy. Najważniejszą wśród nich była ponaddwustronnicowa monografia, a jednocześnie informator, pt. *Biblioteka Narodowa w Warszawie. Zbiory i działalność*, wydana w 1990 roku i przełożona na język angielski, francuski, niemiecki i rosyjski. Praca ta zastrzeżenie spotkała się z entuzjastyczną opinią dyrektora Czajki, który określił ją jako „najlepszą dotychczas tego typu publikację o Bibliotece”.

W dorobku Kłossowskiego znajdują się też, co prawda nieliczne, lecz zazwyczaj obszerne, recenzje, których wyróżnikiem była zawsze szczegółowa analiza omawianej publikacji. Fakt ich niewielkiej liczby należy uznać za konsekwencję nie tyle niechęci do tej formy wypowiedzi naukowej, ile raczej wysokich wymagań merytorycznych i formalnych, które stawiał On — skądinąd nielicznym — publikacjom poświęconym problematyce książki polonijnej.

Profesor Kłossowski spełniał się też na polu edytorsko-redakcyjnym. W charakterze tym wystąpił przy wydaniu ponad pięćdziesięciu pozycji książkowych. Jako koordynator z ramienia Biblioteki Narodowej programu badawczego „Przemiany zbiorowości polonijnych na tle przeobrażeń innych grup etnicznych w krajach osiedlenia Polonii”, który realizował od 1976 roku Instytut Badań Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego, powołał do życia serię zatytułowaną *Zbiory i Prace Polonijne Bibliotek Polskich*. Dotychczas

ukazało się 11 tomów prezentujących zbiory i prace polonijne największych polskich bibliotek. Na dziewięciu z nich widnieje nazwisko Andrzeja Kłossowskiego jako redaktora. Ostatnią pozycją z tej serii był informator o zbiorach i pracach polonijnych dwóch bibliotek toruńskich: Biblioteki Uniwersyteckiej oraz Książnicy Miejskiej (Kopernikańskiej). Profesor był pomysłodawcą serii Instytucje Kultury Polskiej za Granicą i ich Zbiory, w której ramach ukazał się w 1997 roku pierwszy informator. Przez długi czas, z kilkuletnią przerwą, Kłossowski był redaktorem „Komunikatów Towarzystwa Przyjaciół Książki”. Swój udział w ich wydawaniu określał, od 1990 roku, jako współpracę redakcyjną i opiekę edytorską⁷. Wysokie kompetencje badacza zadecydowały o Jego opiece edytorskiej nad niemal wszystkimi publikacjami bibliofilskimi wydanymi przez Bibliotekę Narodową. Był też współredaktorem zeszytu berlińskiego czasopisma „Marginalien” z 1983 roku, który poświęcony został polskiemu bibliofilstwu⁸.

Kłossowski znajdował także czas na zasiadanie w zespołach i komitetach redakcyjnych wielu czasopism, jak np. „Roczniki Biblioteczne”, które zawdzięczały Jego opiniom przedkładanym w Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego nieprzerwane finansowanie⁹. Jego dobre relacje z ówczesnymi władzami ministerialnymi przyczyniły się również do powołania w 1969 roku „Studiów o Książce”, których był jednym z redaktorów. Uczestniczył w pracach rozmaitych rad, komisji, sądów konkursowych i zespołów rzeczoznawców w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, ruchu wydawniczego i bibliofilstwa.

Profesor Kłossowski chętnie prezentował wyniki swych badań na konferencjach i sympozjach naukowych, spośród których część zorganizowano przy Jego współdziałaniu (np. kolejne sympozja, które firmowały: Instytut Historii PAN, Instytut Badań Polonijnych UJ, Biblioteka Narodowa i Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną: „Kultura skupisk polonijnych”, z 1980, 1984 i 1988 roku). Swoje referaty wygłosił na dwóch odbytych w Polsce sesjach Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. Wystąpienia miał na wszystkich ważniejszych konferencjach i seminariach środowiska księgoznawczego i bibliotekarskiego. Aktywnie udzielał swego głosu na spotkaniach Towarzystwa Przyjaciół Książki w oddziałach: warszawskim, wrocławskim, katowickim, łódzkim i bocheńskim, jak również w Towarzystwie Bibliofilów w Toruniu. Z odczytami gościł w licznych bibliotekach, zarówno wojewódzkich (m.in. w Olsztynie i Sieradzu), jak i zagranicznych (Smolenice, Paryż, Mińsk); odwiedzał też

⁷ Idem: *Srebrny Jubileusz „Komunikatu Towarzystwa Przyjaciół Książki”*. „Komunikat Towarzystwa Przyjaciół Książki” 1989, nr 79, s. 3–7.

⁸ Idem: *Polski zeszyt „Marginalien”*. „Bibliotekarz” 1984, nr 3, s. 63.

⁹ K. Migoń: *Zmart...*, s. 34.

biblioteki w Belgii, Bułgarii, byłej Czechosłowacji, Rosji, na Ukrainie, Białorusi, Litwie i w byłej NRD. Problematykę księgoznawstwa polonijnego i krajowego upowszechniał też w radio i telewizji, uczestnicząc w pogadankach i wywiadach.

W tym niewielkim tekście poświęconym Andrzejowi Kłossowskiemu nie może zabraknąć skondensowanej informacji o Jego aktywności w różnych towarzystwach oraz organizacjach związanych z książką. W obliczu nie tylko zawodowego, ale i osobistego, bardzo emocjonalnego poświęcenia się książce oczywiste stało się przyjęcie Kłossowskiego w 1974 roku w poczet członków Towarzystwa Przyjaciół Książki w Warszawie, które po latach uhonoruje Jego działalność Odznaką Zasłużonego dla tegoż Towarzystwa.

W 1995 roku Kłossowski został członkiem prężnie działającego Towarzystwa Bibliofilów w Toruniu, co stanowiło ukoronowanie Jego długoletnich kontaktów ze środowiskiem lokalnych bibliofilów. W 1987 roku uczestniczył w otwarciu wystawy poświęconej twórczości typograficznej zmarłego Stanisława Gliwy; w wydanej z tej okazji przez toruńskich bibliofilów publikacji znalazł się Jego artykuł pt. *Mój przyjaciel Niedźwiadek*. Z uroczystością przekazania Książnicy Toruńskiej przez wdowę po Gliwie jego spuścizny związane było wydanie z inicjatywy Kłossowskiego okolicznościowego druku bibliofilskiego pt. *Stanisław Gliwa o własnej oficynie wędrownej*. Rok wcześniej uczestniczył w tejże Książnicy w imprezie towarzyszącej wystawie dorobku typograficznego toruńskiego grafika Zygfrieda Gardzielewskiego; walory ekspozycji skłoniły Go do zaprezentowania jej także warszawskiemu środowisku miłośników książki na wystawie w Bibliotece Narodowej, którą otwarł osobiście 9 kwietnia 1995 roku. Już jako członek Towarzystwa brał udział w obchodach jubileuszu siedemdziesięciolecia jego istnienia. Z Jego inicjatywy odbył się wieczór poświęcony twórczości pisarki z Aleksandrowa Kujawskiego i wieloletniej bibliotekarki Biblioteki Polskiej w Londynie — Marii Danilewicz-Zielińskiej.

Poza wymienionymi wcześniej eksponowanymi funkcjami badacza w różnych gremiach na uwagę zasługuje także fakt Jego uczestnictwa w założeniu Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; w Oddziale Warszawskim Towarzystwa był od 1989 roku wiceprezesem.

Na kilka lat przed nagłym zgonem stał się jednym z kilkunastu założycieli oraz pierwszym prezesem Towarzystwa Rapperswilskiego¹⁰. Zadaniem Towarzystwa było promowanie polskiej kultury za granicą, głównie dzięki statutowej współpracy z instytucjami kultury polskiej na obczyźnie, zwłaszcza z Muzeum Polskim w Rapperswilu i innymi instytucjami zrzeszonymi w Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na

¹⁰ A. Kłossowski: *Powstanie Towarzystwa Rapperswilskiego*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1994, nr 1/2 (128—129), s. 18—19.

Zachodzie. Śmierć pierwszego prezesa stała się początkiem końca funkcjonowania Towarzystwa. Pobyty Kłossowskiego w Toruniu sprawiły, że aktywnie zaangażował się w promocję i pozyskiwanie zbiorów dla prowadzonego przez obecnego dyrektora Biblioteki UMK — Mirosława A. Supruniuka, Archiwum Emigracji. Ta jednostka Oddziału Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, posiadająca wysokiej rangi zbiory z zakresu dziejów polskiej emigracji, otrzymała w testamencie od Kłossowskiego całą Jego rękopiśmienną oraz książkową spuściznę. Ważne w niej miejsce zajmuje archiwum naukowe z bogatą korespondencją, stanowiącą istotny materiał źródłowy dla badań nad środowiskiem polonijnym ludzi książki oraz działaczy kulturalnych. Trudno przecenić walory podarowanego księgozbioru z kolekcją książki artystycznej. Jej liczne obiekty są prezentowane na rozmaitych wystawach w kraju i za granicą. Przekazane przez Andrzeja Kłossowskiego i jego żonę Małgorzatę zbiory są od kilku lat opracowywane w celu ich pełnego udostępnienia badaczom podejmującym problematykę księgoznawczą, a zwłaszcza zagadnienia dotyczące polskiej książki emigracyjnej.

Jako pracownik Biblioteki Narodowej Andrzej Kłossowski pozostawił po sobie wspomnienie osoby ogromnie zaangażowanej w spełnianie służbowych obowiązków. Znający Go dobrze inny zastępca dyrektora BN Jan Wołosz dał temu wyraz w swoim wspomnieniu o koledze z pracy: „Nowe obowiązki podjął z wielkim zaangażowaniem. Darząc bliźnich dużym kredytem zaufania, rozszerzył zakres swoich kontaktów i rzucił się w wir codziennych zmagania z problemami wielkiej instytucji, jaką jest Biblioteka Narodowa. Wprowadzał zmiany organizacyjne, tworzył zespoły i komisje robocze, godził sprzeczności, zajmował się mało wdzięcznymi sprawami”¹¹.

Również w pamięci studentów Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UMK (obecnie Instytutu Informatyki Naukowej i Bibliologii) Profesor — pomimo krótkiego stażu pracy — zapisał się jako wartościowy dydaktyk, zjednujący sobie młodzież nie tylko prezentowaną problematyką, erudycją oraz spokojnym i klarownym wykładem, ale też partnerskim stosunkiem do nich. Prowadzone przez Niego seminaria miały atrakcyjny przebieg i wysoki merytoryczny poziom. Na podkreślenie zasługuje obfita korespondencja z osobami, które miały dostarczyć ważnych materiałów źródłowych dla akademickich podopiecznych. Kłossowski umawiał studentów z postaciami ze środowisk polonijnych, które traktował jako źródło cennych informacji o wydarzeniach i faktach znanych im z autopsji. Był też zawsze gotowy udostępnić studentom materiały ze swoich licznych notatek.

¹¹ Zob. np.: J. Wołosz: *Pożegnanie. Prof. dr hab. Andrzej Kłossowski (1938—1997)*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1997, nr 1, s. 42—43.

W 1996 roku Kłossowski wypromował pierwszych sześciu magistrów. Większość z obronionych prac spełniła w pełni Jego oczekiwania, jedna zaś niemal w całości została wkrótce opublikowana. Nieprzypadkowo zatem na jednej z sesji Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie stwierdził On, że „Katedra ta [Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UMK] jest jedynym w Polsce ośrodkiem studiów bibliotekoznawczych, który jako osobny przedmiot włączył do programu nauczania problematykę książki polskiej za granicą”. Dla pracowników ówczesnej Katedry był — jak wspomina wieloletni dyrektor tej placówki Janusz Tondel — przede wszystkim znaczącym autorytetem, postacią otoczoną aurą erudycji i niezwykłej pasji badawczej, ale też „najlepszym kolegą i przyjacielem wywołującym swoją bezpośredniością złudzenie, że [...] znajomość z Nim sięga odległych czasów”¹². Było tak mimo właściwie przelotnych kontaktów, Profesor bowiem zjawiał się w Toruniu zaledwie co dwa tygodnie na 2—3 dni.

Wyrazem uznania środowiska toruńskiego dla osiągnięć naukowych, popularyzatorskich oraz dydaktycznych Kłossowskiego stało się wydanie poświęconego Jego osobie obszernego tomu toruńskiej „Bibliologii” pod redakcją Janusza Tondela oraz 13. tomu serii Archiwum Emigracji, zawierającego wybrane artykuły Andrzeja Kłossowskiego, w tym także wcześniej niewydane¹³.

Lata, które upłynęły od śmierci Kłossowskiego, uzmysławiają Jego ogromny wkład do rodzimej bibliologii, a szczególnie do badań nad książką w środowiskach polonijnych za granicą. Nieprzemijającą wartością są Jego dokonania w badaniach nad książką i jej instytucjami, z uwzględnieniem bogatego kontekstu uwarunkowań społecznych, politycznych i kulturowych, oparte na szerokiej podstawie źródłowej, z zastosowaniem metod właściwych nowoczesnemu księgoznawstwu. Niewątpliwy wpływ na pozycję, jaką uzyskał Profesor Kłossowski w panoramie rodzimej bibliologii, miał Jego niezwykły upór w dążeniu do wytyczonego celu, żelazna dyscyplina oraz, co może najważniejsze, postrzeganie działalności zawodowej jako „rzetelnej służby czytelnikom, książce i nauce”¹⁴.

¹² J. Tondel: *Andrzej Kłossowski...*, s. 26—27.

¹³ Zob. przypis 1. niniejszego artykułu.

¹⁴ B. Bieńkowska: *Andrzej Kłossowski (1938—1997)*. „Przegląd Biblioteczny” 1997, nr 1, s. 154.